

Disposition och revolution

Här är ett utkast till en revolutionär undersökning av disposition utifrån Aristoteles, Merleau-Ponty och Bourdieu. Den tar även hjälp av Butlers förkroppsligande av genus – mat(t)erialisering av ordningar.

Disposition associerar vi med Aristoteles undersökning av dygd, som benägenhet till mod eller feghet, ambition eller lättja, självkontroll eller passion (Nicomachean Ethics). Denna inrotning i karaktären skiljer han från egenskaper som skulle vara medfödda eller utlärd i undervisningen. Det går inte att genom föreläsningar lära sig en ny disposition, den nöts in och den nöts ut.

Att lyssna på föreläsningar är dock i sig en innötning av dispositionen att sitta tyst, att ej störa, att rikta kroppen mot en positionerad talarplats och därmed bort från andra åhörare.

Makt och befrielse sätter sig i kroppen

För att komma vidare från den antika dygden och förstå hur makt och revolution reproduceras genom våra kroppar kan vi snegla på Aquinos som i *Summa Theologiae* förlade dispositionen mellan potens och avsiktliga handlingar, samt Husserl som i *Experience and Judgment* lade den mellan erfarenhet och framtida handlingar.

Men det blir mer utmanande i Merleau-Pontys utredning från fyrtiotalet, *Kroppens fenomenologi*, av hur vi tänker med kroppen. Det finns hos Merleau-Ponty ingen ren ande eller rent medvetande. Detta får genomgripande politiska konsekvenser vilka blir tydliga hos ex Bourdieu när han i *Den manliga dominansen* skarpt avvisar både aktivistisk voluntarism och medvetandegörande som verktyg för förändring. Liknande slutsatser måste dras när Butler i *Bodies that matter* visar att ordning och underordning sätter sig i kroppens hållning och rörelser. Därmed kan man inte definiera bort eller tycka bort könsordningen.

Dispositionsbegreppet hjälper till att skjuta i sank flera av de myter som proteströrelsen och vänstern återberättar i sina verksamheter. Här skulle jag föreslå en undersökning av de revolutionära konsekvenserna av diskursen kring

disposition. Denna text blir möjligen ett litet bidrag till detta.

Inte individuella färdigheter

För mig tog det tid att börja förstå Merleau-Pontys disposition. I början ramlade jag tillbaka i föreställningen om personliga egenskaper som man bär med sig. Men dispositioner är inte privata eller individuella, och egenskaper är bara en del av det som disponeras. För mig var det en hjälp att istället tänka mig hur en lagledare disponerar sina spelares skicklighet – på planen, i utbytesbåset, och mot olika motståndare, Eller den beredskap och de redskap trafikpoliserna har att ingripa ifall någon kör för fort. Eller varför inte dans. Salsadansare begränsas naturligtvis av varandras skicklighet men kanske ännu mer av hur samspelta de är, samt golvet och dansskornas friktion, och av hur rummet och dess inredning är disponerad. Dansarna tvingas in i de öppningar som skapas av andra dansares positioner, turer och riktningar. Salsa som dans kringsskärs av ett stängsel av rytmer, salsaturer och rörelsemönster som bestämmer vad som kan kallas salsa och vad som kan kallas dans. Salsan återskapar också mönster för heterosexism, eller åtminstone tvåsamhet. Salsan nöts in och blir dispositioner i en kringgårdad terräng av nöjen, danskurser, danstävlingar, vars positioner struktureras av skillnad i status.

Institutioner mindre än kroppen

Disposition är de institutioner, system och kunskaper som genom åratals nötning och träning sätter sig i våra kroppar, rörelsemönster och positioner i förhållande till varandra och annan materia.

Lagen, staten, patriarkatet, kapitalismen, klassen, lönearbetet, kärnfamiljen och ens privata egendom blir då inte något utanför eller över våra kroppar. De materialiseras genom kroppsliga praktiker. Men de är inte privat individuella eller inomkroppsligt andliga, de är inte föreställningar, de är rumsliga praktiker i en värld. Bourdieu visar hur samhället deponeras hos oss, ungefär som vi kan deponera vår egendom i ett kassavalv.

Disposition är inte individuella färdigheter som man kan ta med sig, så som yrkesskicklighet. De är (dis)positioner i förhållande till varandra. En arbetsledare på en fabrik lämnar i slutet på dagen sin disposition för att efter jobbet springa in på Konsum och aktivera en konsument disposition. Den

individ som lämnar ett fält kan dock vara disponerad för att återvända till en position i fältet. Detta kan dock handla lika mycket om anställningskontrakt, tilldelad uppgift eller formell examen som av färdigheter.

Disponerad i förhållande till

Dispositionerna placeras i, och bestäms av, fält. Fält finns på, eller kan utsträckas över, alla nivåer i samhället. Några enkla fält skulle vara: En turnering på några spelplaner med staket och uppritade zoner som kvalificerar och diskvalificerar spelare och åskådare. Eller åkrar som avgränsas av gårdsgårdar och vägar och är plöjda i rader och bestämda av årstider. Eller en marknad på ett torg som är förlagd till en viss tid på lördagar och där säljare har olika status beroende av etablering och placering, och där även kunderna intar olika positioner – på torget, men även statusmässigt. Ett annat fält är en vetenskaplig disciplin: med sin definitioner av vetenskaplighet, position bland universitets institutioner, bidrag, vetenskaplig träning och disciplin.

Fält utgörs till betydande del av den uppsättning positioner som är möjliga att inta i fältet samt de riktningar och mönster man kan röra sig i, utan att ramla ner i fältets karantän eller utvisningsbås. Fältet är materiellt, rumsligt, ideologiskt och institutionellt. Fältet återskapas med de dispositioner som är en del av fältet. Fält måste därför förstås cirkulärt och liknar därmed system.

Fälten är alltså regler och begränsningar som bestämmer vad vi kan göra där. Om vi rör oss bland medelklass fungerar det inte att praktisera dispositioner för arbetarklass eller underklass (om dessa inte införlivats som exotiskt inslag).

Mångfald av strukturer i kroppen

Om man i sin vardag befinner sig omväxlande i medelklass och i arbetarklass utvecklas olika dispositioner. Det är dock inte lätt att vandra fram och tillbaka mellan olika positioner. Om ens statusposition är medelklass samtidigt som man lönearbetar på ett arbetarjobb, då kan dispositionen bli en del av positioneringen gentemot de andra jobbarna. Som medelklass kan man inte hur som helst få tillgång till arbetardispositioner. Medelklasspositionen kan till och med stärkas om man placeras som arbetare. När man efter arbetet genom boende, utbildning och umgänge positioneras bland medelklass kan man plötsligt upptäcka det omvända, att ens status som arbetare stärks. Man kan

tänka sig hybriddispositioner där man samtidigt är placerad på olika statuspositioner.

Med ett relativt nytt feministiskt begrepp kan man säga att dispositionerna rör sig i intersektioner (vägknutar) där klasserna korsar varandra. Egentligen finns inga rena fält. Alla fält befinner sig i intersektioner av kön, boende, klass, nationalitet osv. Om vi ser skolan som ett fält blir då kön, klass, folkgrupp och språk dis/positioner som lärarna upprättar för att positionera sig mot eleverna och varandra.

Hur ändras dispositionerna?

Det går inte att ändra dispositioner genom information, genom att bli medveten, genom att ha radikala åsikter, genom att ändra attityd eller genom att välja andra sätt att bete sig. Att bete sig annorlunda gör en malplacerad, störande och kan möjligen tillfälligt sakta ner fältets verksamheter. Men störningen bekräftar fältets regler – just genom att störningen ses som en störning.

Det går inte heller att ändra de kroppsliga dispositionerna genom att träna eller utbilda sig för andra dispositioner om man samtidigt är kvar i de gamla fält som fortsätter att bestämma ens position, placering och disposition. Då blir man bara en duktig elev inom något utbildningsfält. Dispositioner aktiveras bara när man går in i motsvarande position i ett fält. En arbetslös polis är alltså ingen polis även om denne är disponerad att bli polis.

Fälten och dispositionerna är på så sätt tvingande. Är man lönearbetare, student, har man tagit lån i bank, bor man i kärnfamilj, då bestäms dispositionerna (möjligheterna) av fältens förutsättningar. Även till synes totala brott med dispositionerna som kan leda till avsked, relegering, stämning, skilsmässa är en del av dis/positionerna.

Däremot ändras dispositionerna när man under lång tid tvingas nöta in rörelsemönster för nya fält. Genom att gå från lönearbete till egen företagare kommer med tiden nya dispositionerna att skapas, ofta kan man gå tillbaka till lönearbetet om ens företag kursar.

Det är ofta lättare att röra sig mellan olika fält än att röra sig inom ett fält. Man kan omväxlande vara mor, lönearbetare och fotbollsspelare. Däremot kräver

dispositionerna för alla de tre fälten kontinuerlig innötning av rutiner och färdigheter, alltså förkroppsligad kunskap, om man inte ska diskvalificeras som dålig mor, eller oskicklig arbetare/spelare. Så fort man flyttar mellan olika fält måste de motsvarande dispositionerna praktiseras om man inte ska riskera att hamna långt ner bland fältets statuspositioner.

Vanligtvis finns det färdiga dispositioner för kortvariga besök i ett fält, exempelvis som publik eller som klient eller kund – eller som åhörare på en rättegång. Dessa är dock lika kroppsligt bestämda och begränsade som de positioner som har högre status. Fälten bestämmer alltså även tillfälliga besökares möjlighet att röra sig i betydelserymden.

Vänsterns misstag och möjligheter

Den traditionella vänsterns stora misstag, om jag tolkar Merleau-Ponty och Bourdieu rätt, är att förändliga kampen till information, medvetandegörande, radikala värderingar och åsikter eller upprorisk attityd. Som motvikt till idealistisk vänster kan man nämna feminism- och queer-samhällen som experimenterar med nya förutsättningar för relationer, familj och kön.

Ifall experimenterandet skapar nya fält skapas nya dispositioner. Som ensam individ kan man däremot inte queera och ta på sig nya dispositioner. Queer kan i fält teorin både förstås som positioner i ett heteronormativt fält och som ett positionsmönster i ett nytt fält som håller på att skapas. Vissa öppna fält kan man i princip träda in i genom att ex betala en klubbavgift. Ens position kan bli som gäst eller ny eller inkräktare. Andra dis/positioner är det däremot mycket svårare att nöta in. Det handlar bl a om att bli relaterad till andra positioner.

Befrielse tvingar

Nya fälts rörelsemönster, regler och positioner tvingas på den som placeras i en position. En motståndsgrupp som håller på tillräckligt länge för att bilda ett nytt fält tvingas alltså in fältets dispositioner. Eftersom motståndskampen åker ut och in i fängelse, krävs former för boende och familj som ger stöd till den som sitter i fängelse. Dessutom krävs omsorg till partner och barn som är kvar hemma i "friheten".

Icke våldsrörelsen i USA har under många år experimenterat med andra

livsformer än kärnfamilj och lönearbete. Man har kopplat motståndet till kollektivt leverne (till skillnad från kollektiv som enbart boendeform). Och man har experimenterat med andra möjligheter till försörjning än lönearbete. Försörjning, skyddsnät och omsorgsstrukturer blir delar av ett fungerande motståndsfält.

Både ickevåldsrörelsen och queer-rörelsen har stundtals fastnat i frågor kring (anti)identitet och stil. Vi får då improduktiva fält bestående av en matrix av statuspositioner som inte producerar fungerande samhällen. Men det finns intressanta communities (grupper/samhällen) i båda rörelserna som kontinuerligt tränar kroppen och dess rörelsemönster för att bygga radikalt nya samhällen som dessutom fungerar och är trivsamma att delta i.

Träning

Icke-våldsgrupper tenderar dock i högre grad än queer-rörelsen att underskatta behovet av träning (omnötning av dispositionerna) för att få sina motståndsfält att fungera. Till skillnad från ickevåldsträning i Indien som har kunnat pågå i flera år är det vanligt i Europa och USA med en eller ett par dagars träning precis före en aktion. På några timmar är det alltså tänkt att man ska lära sig de beslutstekniker som används under aktionen, hur man ska göra när man grips eller förhörs, hur man neutraliserar infiltratörer och provokatörer, hur man motverkar förtryck och våld inom motståndsgruppen. Detta skulle förutsätta att de borgerliga dispositioner som man tränat under hela sitt liv i stort sett vore tillräckliga för ickevåldet. Men ickevåldsmotståndet faller då istället tillbaka på de gamla dispositionerna – som ju fungerade så bra för lönearbete, borgerlig individualism och kärnfamiljer. Möjligheterna i de nya motståndsfälten används då på ett extremt ineffektivt sätt. I bästa fall blir ickevåldsfältet en variant av traditionella borgerliga fält, i sämsta fall blir det en pinsam karikatyr av det man bekämpar.

Ingen total revolution

Det är väl inte många idag som förespråkar en total revolution. Revolution är att bygga upp och finslipa ett system som till slut kan ersätta ett etablerat system. Sjuttiotalets feministiska debatt om olika parallella maktsystem kring klass, kön, nationalitet och religion samt de senaste årens analys av intersektioner (skärningspunkter, vägkorsningar) mellan olika maktsystem

visar att makten aldrig är total. En total revolution skulle då kännas mer avskräckande än de system som härskar idag. Istället bör man tänka revolutionära fältbyggande i pluralis. Dessa fungerar parallellt med traditionella- och andra revolutionära fält.

Detta utesluter renlevnad eller total tilltro till ett enda fält. Den revolutionära aktören rör sig fram och tillbaka mellan de fält hon bekämpar och de fält hon försöker bygga upp.

Ett revolutionärt fält kan inte heller totalt bryta med det fält man försöker ersätta. Ernesto Laclau ser revolutionen som en fortsättning där det gamla samhället finns kvar som minne. Om revolutionen inte är en fortsättning så kan den inte heller ersätta. Den blir snarare en isolerad sekt eller en "annan exotisk kultur".

När nya fält etablerats och utvecklat sin egen reglering blir det allt svårare för maktpositioner i andra fält att intervensera. De rör sig ju på olika spelplaner. Det går därför att skapa relativt autonoma fält mitt i etablerade maktfält, alltså inuti kapitalism och imperialism. Om dessa radikala fält är öppna och inbjudande blir de möjliga att studera, uppleva, delta i, träna på och reproducera i andra sammanhang. Revolution sker genom innötning.

Per Herngren

2004, version 0.2.1

Referens

Judith Butler, *Bodies that matter*, samt *Gender Trouble*.

Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*.

Bourdieu, *Den manliga dominansen*.

Michel Foucault, *Sexualitetens historia*.

Annamarie Jagose, *Queer Theory*

Aristoteles, *Nicomachean Ethics*.